

ENDRÓDI SÁNDOR.

Irta: LOÓSZ ISTVÁN.

Élete. — Endrődi Sándor született 1850 január 16-án Veszprémben katolikus szülőktől. Atyja E. Kupricz Sándor törvényszéki bíró volt, anyja Hamvai Kovács Szerafin. Középiskolai tanulmányait Nagyszombaton kezdte, Veszprémben, Kecskeméten, Székesfehérvárott, Pozsonyban és Pesten folytatta. Érettségi vizsgálata nem sikerülvén, Balassagyarmaton beállt színésznek Novák Sándor társulatához. Ettől azonban csakhamar megvált és Pápán érettségi vizsgálatot tett. Ezután külföldre utazott, Berlinben és Lipcsében irodalmi és esztétikai előadásokat hallgatott és már ekkor kezdett dolgozni több hazai ujság számára. 1868-ban Budapestre jött és itt az egyetemen előbb jogra iratkozott be, majd pedig bölcsészethallgató lett; vágya azonban az írói pálya felé hajtotta. Miután első verse megjelent a Nefelejts-ben (1868.), neve csakhamar feltűnt a jelesebb szépirodalmi lapokban. Az írói körökkel való érintkezés buzdítólag hatott reá és lízas tevékenységgel kezdett dolgozni, s több napilapnak és szépirodalmi folyóiratnak lett a dolgozótársa. Az írói munkásság mellett biztos állás után vágyva, elhatározta, hogy a tanári pályára lép. 1877-ben Kolozvára ment, ahol történelmi, irodalmi és neveléstani előadásokat hallgatott. Tanári oklevelet szerezve, a nagyváradi reáliskolánál kapott tanári alkalmazást mint a magyar nyelv és irodalom tanára, ahol 1892-ig működött. 1880 november 15-én nőül vette Écsy Antóniát, a balatonfüredi fürdőigazgató unokahugát és ezzel egy hét éves szerelmi regény jutott boldog révbe. Azonban a családi szerencsétlenségek nemsokára feldúlták boldogságát. 1885 október 23-án elvesztette kis leányát, Margitot, 1886 május 13-án pedig Sándor fiát: 1889 március 20-án meg neje halt meg. E nagy lelki megrázkódások után nem volt többé maradása Nagyváradon. 1892 augusztus 20-án Pécsy Tamás, az akkori házelnök kinevezte a képviselőház naplószerkesztőjének. Budapestre visszatérve még tevékenyebb részt vett az irodalmi életben; munkatársa lett csaknem az összes szépirodalmi és főbb napilapoknak. Többször utazott külföldön; bejárta Olaszországot, Sziciliát, az északi tenger vidékeit és Norvégiát. A Kisfaludy-Társaság még 1882 február 8-án megválasztotta tagjai sorába. Igen tevékeny részt vett Bartók Lajossal együtt a Petőfi-kultusz újabb mozgalmaiban és a Petőfi-ház megteremtésében. A Petőfi-Társaság, melynek már 1878 óta tagja volt, 1907-ben december 28-án alelnökévé választotta, az Akadémia pedig 1899-ben levelező tagjai sorába emelte,

miután egy évvel előbb költeményeinek gyűjteményét Beöthy Zsolt bíráló jelentése alapján a Marczibányi-díjjal tüntette ki. Jelenleg is a fővárosban él és szorgalmasan dolgozik Heine fordításán. Amint e sorok írójához küldött levelében mondja: «Heine líráját és románcait fordítgatom. Ez a Kisfaludy-társaság számára készül s nem akarok addig meghalni, míg nyélbe nem ütöm. Megvan a reményem, hogy elkészülök vele. Ez minden gondom s törekvésem. A saját műzsámmal már leszámoltam *A pálya végén* című könyvvel.»

Munkái. — I. 1. *Falusi álmok*, költői rajz prózában. Budapest. 1875. — 2. *Tücsökdalok*. Budapest. 1876. — 3. *Költemények*. I—II. köt. Bp. 1877—1878. Kiadta a Petőfi-Társaság. — 4. *Másodvirágzás*, elbeszélések. Bp. 1879. — 5. *A kivándorlók*. Bp. 1883. (Jó Könyvek. 22.) — 6. *Balaton* *ég alatt*, elbeszélések. Bp. 1884. — 7. *Endrődi Sándor költeményei*. 1879—85. Bp. 1885. (Szépirodalmi Könyvtár. I.) — 8. *Hangulatok*, úti rajzok és költői vázlatok. Nagyvárad. 1887. — 9. *Költemények*. Bp. 1891. (Szépirodalmi Könyvtár. II.) — 10. *Endrődi Sándor összegyűjtött költeményei*. 1867—1897. I—IV. köt. Bp. 1898. — 11. *Kuruc nóták*. Bp. 1897., 1898. és 1906. Több kiadást ért; német nyelven is megjelent: *Kuruzen Melodien* übers. von Ivanhoe. Wien 1905. és Sponer Antal fordításában is. Wien. 1909. — 12. *Isten feté!* Bp. 1901. — 13. *Ghitta*. Az otthon világából, elbeszélések. Bp. 1901. (Magyar Könyvtár. 212. sz.) — 14. *Tarlóvirágok*. Bp. 1904. — 15. *Endrődi Sándor költeményei*. 1867—1901. Bp. 1904. (Összefoglaló válogatott gyűjtemény egy kötetben.) — 16. *Őszi harmat után...* Bp. 1905. — 17. *Anakreoni dalok*. 1902—1909. Bp. 1910. — 18. *A pálya végén*. Bp. 1914. Az «Élet» könyvei. — 19. Egyes költeményei német fordításban megjelentek az Ung. Revue 1890—2. évf. és az Ung. Rundschau 1904. évf. — II. Műfordítások: 1. *Heine költeményei*. Bp. 1882. — 2. U. ez az Egyetemes Könyvtárban (13., 19. sz.). Győr. 1888. — 3. *Heine: Dalok könyve*. Bp. 1893. és díszkiadásban Thumann Pál rajzaival. Bp. 1904. — 4. *Idegen költőkből*. (Összegyűjtött költeményei IV. kötetében). 1898. — 5. *Hugó Viktor: Angelo*, dráma 5 felv. Bp. 1871. (Nemzeti Színház könyvtára). — III. Prózai munkái: 1. *Dugonics András*, életrajz. Pozsony. 1883. Magyar Helikon 3. sz. — 2. *Kölcsey Ferenc*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 4.) — 3. *Bolassa Bálint báró*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 20.) *Anyos Pál*, életr. Pozsony. 1883. (M. Helikon 20.) — *Magyar hőlgyek retrojzai*. (20 füzet) Pozsony. 1885—6. — 6. *Költők világa*, irodalomtörténeti rajzok. Nagyvárad. 1887. — 7. *Századunk magyar irodalma képekben* (Széchenyi föllépésétől a kiegyezésig). Bp. 1900. — IV. Más költők műveinek kiadása, antológiák, stb.: 1. *Dugonics András: Bátor* *Mária*, szomorú történet öt szakaszban. E. S. tanulmányával Dugonics Andrásról. Bp. 1881. (Nemzeti Könyvtár XVIII.) — 2. *Vajda János kisebb költeményei*. — 3. *Tóth Kálmán válogatott munkái*. — 4. *Abonyi Lajos munkái*. Bp. 1905—6. — 5. *Bartók Lajos: Hattyú dalok*. Bp. 1906. — 6. *Bokrétu a magyar népköltés java termékeiből*. Bp. 1905. — 7. *Babérvérde a magyar költészet java termékeiből*. Bp. 1905. — 8. Ferenczi Zoltánnal együtt szerkesztette a Petőfi Könyvtárt, ebben a vállalatban tőle jelent meg: *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—49.* és — 9. *Petőfi a magyar költők lantján*. (Baros Gyulával együtt szerkesztette). — 10. Bar-

tók Lajossal és Szana Tamással együtt szerkesztette a *Petőfi Albumot*. Bp. 1898. — 11. *Magyar olvasmányok* a gimn. V. oszt. számára. 2. kiad. Bp. 1899. — 12. *Magyar olvasmányok* a gimn. VI. oszt. számára. Bp. 1891. (Középisik. könyvek tára.) — 13. *A magyar költészet kincsháza* (Kardos Albert, Négyesy László és Névy László közreműködésével). Bp. 1895. — 14. *A magyar költészet kis kincsháza*. (Népisik, haszn.) Bp. 1904. — 15. *Általános mutató a magyar képviselőház naplóköteteihez*. 1896-tól kezdve több kötetben. — V. Tudományos munkák fordításai: 1. *Érő és anyag*. Büchner Lajos után németből. (Láng Lajossal együtt). Bp. 1870. — 2. *A nagy francia forradalom története*. Held után németből. Bp. 1871: — 3. *Anglia művelődésének története*. Buckle Tamás után (többek közreműködésével). Bp. évszám nélkül.

Irodalom. — Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. II. köt. — Révai Nagy Lexikona. 6. köt. 493 l. — Györy Vilmos: Koszorú. Bp. 1875. 758 l. — Magyar Könyvészet. 1876—1910. — Moonich és Vutkovics: Magyar írók névtára. 441 l. — Hölgyek Lapja. 1877. 4. sz. — Független Hírlap. 1878. 59. sz. — Figyelő. XI. 1881. XIV. 1885. — Kisfaludy Társaság Évlapjai. XVII. 18. l. — Koszorú. 1882. és 1885. — Patyi István: Endrődi Sándor Költésze. Győri Közlöny. 1890. 10. 11. sz. — b. s.: Egy poeta. Magyar Hírlap 1891. 140. sz. — Endrődi Sándor. II. é. 1891. 33. sz. — Dunántúli Képes Naptár. 1892. 104. l. — s. f.: Költők és írók. Fővárosi Lapok. 1893. 108. l. — N-i: Endrődi Sándor. Máramarosi Lapok. 1900. 36. sz. — Beöthy Zsolt: Endrődi Sándor költészetéről. Jelentés az 1908. évi nagyjuttalomról és a Marczibányi mellékjuttalomról. Akadémiai Értesítő. 1908. 264. l. — Barabás Ábel: Endrődi Sándor. Budapesti Hírlap. 1910. 13. sz. — Kont: La poésie hongroise de 1850—à 1900. I. Europe polit. et littér. IV. 38. l. — *Ismertetések egyes műveiről*: 1. *Kuruc nóták*. Fővárosi Lapok. 1896. 318. sz. — Pesti Hírlap. 319. sz. — M. Gy. Nemzeti Ujság. 319. sz. — Vasárnapi Ujság. 48. és 52. sz. — Timár Szaniszló: Egyetértés. 329. sz. — Kemény Aladár: Tanulók Lapja. 48. sz. — Horváth Gyryll. Budapesti Hírlap. 334. sz. — Sz. Ö. F. Máramarosi Lapok. 49. sz. — Délmagyarországi Közlöny. 282. sz. — Mai Pál. Pesti Napló. 338. sz. — Századok. 948 l. — Lázár Béla. Nemzet. 1897. 54. sz. — Ö. Budapesti Szemle. 89. köt. 139. l. — Kupár Rezső. Szépirodalmi Kert. 10. sz. — Irodalomtörténeti Közlemények. 118. l. — Somogyi Gyula. Magyar Kritika. 3. sz. — Endrődi Sándor és a Kuruc nóták. Athenaeum Naptára. 1898. 99. l. — Dr. Perényi József. Zemplén. 1903. 49—50. sz. — Egy kuruc dalról. Budapesti Napló. 114. sz. — Kuruzen Melodien. I. gy. Virág-fakadás. 1905. 4. sz. — 2. *Összegyűjtött költeményei I—IV. köt.* Timár Szaniszló. Egyetértés 1898. 356. sz. — Magyar Hírlap 349. sz. — r. b. Irodalmi Tájékoztató. 3. sz. — Doktor Apácai. Politikai Hetiszemle. 1899. 37. sz. — Magyar Hírlap 8. sz. — Palmer Kálmán. Pesti Napló 155. sz. — I. M. Magyar Szemle. 4. sz. — Alfa. Budapesti Hírlap. 38. sz. — Roboz Andor. Magyar Kritika. 9. sz. — O. E. Hét. 4. sz. — Új Idők. 3. sz. — Lázár Béla. Nemzet. 91. sz. — S. E. Nagyvárad. 153. sz. — s. Budapesti Szemle. 1900. 102. köt. 285. l. — 3. *Isten fele*. Alfa. Budapesti Hírlap. 1901. 354. sz. — Lázár Béla. Nemzet. 306. sz. — T. R. Új Idők. 50. sz. — t. z. Hazánk. 304. sz. — y. Máramarosi Lapok. 50. sz. — Kabos Ede.

Budapesti Napló. 342. sz. — Irodalmi Tájékoztató. Karácsonyi szám. — P- i. Protestáns Szemle. 1902. 50. l. — Roboz Andor. Politikai Hetiszemle. 5. sz. — Erdélyi Károly. Havi Közlöny. 91. l. — Gr. Hazánk. 32. sz. — N. S. Havi Szemle. 2. sz. — G. I. Magyar Szemle. 5. sz. — 4. *Őszi harmat után* . . . Ifét. 1905. 52. sz. — Havas István. Nemzeti Iskola. 2. sz. — Őr. Magyar Világ. 1906. 2. sz. — 5. *A pálya végén*. —ly: Két veterán író (Endrődi Sándor és Rákosi Jenő) könyve. Endrődi Sándor: *A pálya végén*. c. verskötetének rövid ismertetése. Uránia. XVIII. évf. 1. szám. 1917. — Magyar Kultúra. 21. sz. 1915. — 6. *Magyar költészet kincses háza*. Budapesti Szemle. 1895. 83. köt. 473. l. — Irodalomtörténeti Közlemények. 379. l. — Lehr Vilmos. Egyetemes Philologiai Közlöny. 488. l. — Komáromy Lajos. Nemzeti Nőnevelés. 322. l. — Lévaq Mihály. Nemzeti Ujság. 159. sz. — Nemzeti Iskola. 19. sz. — Pesti Napló. 116. sz. — Birsai. Hazánk. 154. sz. — Böngérfi. Néptanítók Lapja. 37. sz. — 7. *Századunk magyar irodalma képekben*. Kristóf György. Erdélyi Múzeum. 1900. 285. l. — dr. Körösy György. Magyar Kritika. III. évf. 11. sz. — Magyar Hirlap. 35. sz. — Kont J. Rev. Crit. 16. sz. — Századok. 183. l. — Császár Elemér. Egyetemes Philologiai Közlöny. 907. l. — Lmr. Irodalomtörténeti Közlemények. 378. l. — Marton János. Sárospataki Ifjúsági Közl. XVII. évf. 1. 3. sz. — Irodalmi Tájékoztató. III. évf. 3. sz.

I.

Endrődi Sándornak több mint félszázados írói pályája, 1867-től számítva, a magyar nemzeti állam kiépítésének korára esik. A 1867-es kiegyezés megadta az alapot hozzá, hogy a magyarság újból önálló és nemzeti életet kezdhessen élni. Az állami és társadalmi berendezkedés békés munkája mellett koronként erős küzdelmeket kellett folytatnia a nemzetnek, hogy egyrészt fel tudjon emelkedni intézményeiben a nyugodt államok színvonalára és magába tudja fogadni a modern eszmearamlatokat; másrészt le tudja győzni a bizonyos nemzeti színezetű hagyományokhoz ragaszkodó konzervativizmust és azokat a centralisztikus és dinasztikus törekvéseket, amelyek a kiegyezés után sem szüntek meg újat állni nemzeti törekvéseinknek.

Nemzeti életünk ez utolsó félszázada sokban hasonlít a Széchenyi által megindított reformkorszakhoz. Mindkettőt szabadelvű intézmények, korszerű reformok, nemzetiségi és nyelvkérdések foglalkoztatták, amelyek nemzeti multunk hagyományaiból táplálkozva a magyar nemzeti állam kiépítését sürgették. E korban az önálló magyar államiság érvényesítése, a magyar önálló hadsereg- és címerkérdés, a magyar nyelv jogainak kiterjesztése, szabadelvű egyházpolitikai reformok, mindmegannyi ütköző pontjai voltak sok éles politikai küzdelemnek.

Ezen politikai kérdések mellett nemzeti hagyományaink tisztelgésben tartása szintén káros félreértések forrásaivá lett. Március 15-ének

nemzeti ünneppé emelése, október 6-ának nemzeti gyásznapra szentelése, a Kossuth- és Rákóczi-kultusz. mind nemzeti multunk rajongó szeretetéből fakadtak és a nemzeti romanticizmus színével vonták be legújabb történetünk utolsó felszázadát, amelyben Endrődi és kortársai éltek és működtek.

E kor költészetét is csupa forrongás és vajudás jellemzi. Megtaláljuk a realizmus és naturalizmus végleteitől kezdve visszafelé az idealizmus és romanticizmus mindenféle árnyalatát, nemcsak különböző költőknél, hanem sokszor ugyanazon költő pályafutásában is.

II.

Azon költők között, kik a költészetet komoly hivatásnak tekintették és egyik szemükkel a multba néztek, a másikat pedig a jelen felé fordították és ennek forgatagában éltek, első sorban Endrődi Sándor kelti fel érdeklődésünket. Egész lelki berendezkedése szerint erősen impresszionista, világnézete ideális és költészete a nemzeti romantikusokkal is rokonságot tart.

Endrődi minden ízében lírai természet. A világot a maga lelkén keresztül látja. A maga énye a központ, amelyből költészetének kiapadhatatlan forrása táplálkozik. «Itt van az egész életem rímekben», mondja összegyűjtött költeményei előszavában. S valóban, amit időnkint érzett, gondolt, cselekedett, vagy ami lelkének húrjait többekévébbé érintette, megfelelő hangot találnak költeményeiben. Aki figyelemmel olvassa verseit, belőlük összeállíthatja életének minden jelentősebb mozzanatát: sőt gyakran olyat is elmond, amelyet költői szempontból bizvást elhagytatott volna.

Endrődi túlérzékeny kedélyvilága minden hatásra fokozott mértékben hat vissza és a közönséges benyomásokat is bizonyos túlzó hajlammal színezi ki. Ezért nála a köznapi érzelmek is néha bizonyos emelkedettséget mutatnak és ünnepies színt öltenek. Az érzelmek és hangulatok illetően felfokozása hozza magával előadásának a patétikus felé hajló jellegét és nyelvének kápráztató színpompáját ott is, ahol az egyszerű beszéd természetesebb és hatásosabb volna. Ha Endrődiben a kellő mértéktartás hiánya olykor hibáztatható is, az igazi ihlettség peroiben született alkotásainak egész sora feledteti velünk költészetének egy-két szépséghibáját.

Endrődi költészete lírikusnál szinte bánulatos termékenységet és bőséget árul el. De azért érdeméül kell feljegyeznünk, hogy ha egy érzelem több ideig foglalkoztatja is, ritkán ismételi önmagát. Egy-

egy szín- és érzésárnyalattal elevenséget és újságot tud kölcsönözni érzelmeinek. No meg aztán költészetének birodalma tartalomban is elég gazdag. A maga változatos szívvilágát kibővíti a természet, a társadalom, a haza és a történelem kimeríthetlen anyagával. Egyik szellemes, de sokban elfogult bírálója találóan így foglalja össze költészetének eszmevilágát: «Küzdelem a sorssal, a szercelem gyötrődése. ábrándja, fájdalmai. A családi tűzhely boldogító nyugalma, majd szívet kínzó veszteségei. A természet, a haza, a szabadság szeretete. Hódolat a nemes eszmék iránt; meleg vonzódás azokhoz, kiket lantjára méltónak tart. S e mellett bizonyos önérzet, mely emelt fővel, sőt daccal fogadja olykor a mostoha sors kedvetlenségeit.»¹

Ezt az eszmeekört gazdagították azóta újabb költeménykötetei. Anakreon eszmevilágának moderu köntösbe öltöztetésével és élete hanyatló korának egy újabb érzelmi gazdagodása a vallásos lírával.

Endrődi a költészetet mindig komoly hivatásnak tartotta. Egész életén át valóságos áhítattal csüggött rajta. Ideális lelke irtózott a gondolattól is, hogy lantját köznapi célok szolgálatába szegődtesse. Költészetének világa egy eszményibb, tökéletesebb világ, mint a mi-nőt a valóság nyújthat. Innét a fájdalmas csalódás nála, ha a rideg való felrzza álmodozásaiból. Ezért egész valójával a romantikus költészet felé vonzódott s fájt neki, hogy korunk költészete a realizmus és a naturalizmus felé hajlik.

(Folytatjuk.)

¹ — s.: *Endrődi Sándor költeményei*. Budapesti Szemle. 1900. 281. sz. 288. l.